

Een struikelsteen voor vader Horwitz

Oud-administrateur Erwin Horwitz heeft onlangs een struikelsteen (Stolperstein) laten aanbrengen voor het pand Vechtstraat 102 in Amsterdam. Hij herdenkt daarmee hoe zijn vader Samuel in 1943 werd opgepakt en afgevoerd naar Duitsland.

Tijdens een kleine plechtigheid vertelde Erwin zijn verhaal.

‘Wij staan hier op de stoep voor Vechtstraat 102 in de Rivierenbuurt waar in 1934 de eerste bewoners van de tweede etage, de pas gehuwde Joodse Amsterdammer Samuel Horwitz met zijn katholieke, van oorsprong Duitse echtgenote Maria Karolina Sämman (Lina), hun intrek namen. In 1938 werd hun zoon Erwin geboren. Het kleine gezin leidde een gelukkig burgerleventje in deze toen nieuwe buurt.

‘Aan dit geluk kwam in de jaren ’40 – ’45 een bruto einde doordat Nederland werd bezet door Nazi-Duitsland en de bezetter samen met foute Nederlanders besloot dat Joden niet langer onderdeel van de samenleving mochten uitmaken.

‘Er volgde een jacht op Joodse burgers, die via Kamp Westerbork werden gede-

porteerd naar de vernietigingskampen in het oosten van Europa.

‘Samuel werd als Jood ontslagen als ambtenaar van de Rijksverzekeringsbank, en doordat hij zich gedekt voelde door het gemengde huwelijk met zijn niet-Joodse vrouw, belandde hij in het verzet. De gemengd gehuwde Joden waren kennelijk nog niet aan de beurt om te worden afgevoerd.

‘Op 28 december 1943 ging het mis en werd hij thuis opgepakt door handlangers van de Sicherheitsdienst. Hij belandde op

het Hoofdkwartier van de SD in de Euterpestraat. Vervolgens werd hij opgesloten in het Huis van Bewaring aan de Amstelveenseweg. Vandaaruit ging het op 23 maart 1944 naar de strafbarak van Westerbork om na een week verblijf in Westerbork begin april 1944 te worden gedeporteerd naar vernietigingskamp Auschwitz.

‘Hij overleefde de selectie bij binnenkomst en heeft nog geleefd tot begin 1945, om toen als slachtoffer van een dodenmars te worden doodgeschoten in de nabijheid van Ksiazienice, Polen. Hij is daar begraven in een massagraf op de katholieke begraafplaats van dit dorp.

‘Ik ben de zoon van Samuel en Lina Horwitz en heb, samen met mijn moeder, na de oorlog nog jarenlang op dit adres gewoond.

‘Ter herdenking aan mijn vader Samuel wordt vandaag een struikelsteentje in de stoep gelegd. Ik hoop dat daardoor zijn naam niet wordt vergeten als hier iemand passeert en wellicht nieuwsgierig is naar de inscriptie op dit steentje.’

De zoektocht van Erwin Horwitz in de [Volksknar](http://Volksknar.nl) 116.

Uit de oude doos (3)

‘WEG ERMEE,’ zei mijn vrouw.

‘Weg ermee?’, vroeg ik verbaasd.

‘Ja, weg ermee,’ zei ze, ‘we zouden toch opruimen?’

We zouden opruimen, ja, alle overbodige boeken moesten weg, maar wat is overbodig? Telkens als ik een boek in handen nam, aarzelde ik. Nieuwe boeken, dat ging nog wel, dat was vaak handelswaar met meer betekenis voor de media dan voor mij, maar al die mooie, oude boeken?

Mijn vrouw had me gevoelig geraakt. Weg moest namelijk een 16-delige encyclopedie die lang de trots van mijn leven is geweest. Ik kocht het deftig uitgegeven, in leer gebonden naslagwerk voor een prikje van Jack die bij een groot boekenbedrijf werkte en beschadigde exemplaren of onvolledige reeksen gratis mee naar huis mocht nemen. Hij verkocht ze altijd meteen door.

Toevalligerwijs was ik er pas na weken aan toe mijn nieuwverworven bezit nader te onderzoeken. Wat stond erin? En hoe?

Er stond heel veel in. Meer dan een mens kon onthouden. Bo-

vendien waren de lemmata soms zo wetenschappelijk of geleerd dat ik ze wel twee of drie keer moest lezen. Ook de smaakvolle typografie en vernuftige illustraties spraken mij aan.

Toen mijn nieuwsgierigheid eenmaal was gewekt, viel mijn verlangen naar kennis niet meer te stuiten. Als in een roes las ik hele delen achter elkaar, totdat ik erachter kwam dat er een deel ontbrak.

Jack had me belazerd. Ik vond het jammer, want ik mocht hem

wel, de oplichter, maar ik vond het ook weer niet zo erg omdat ik al vroeg geleerd had dat kennis nu eenmaal arbitrair en relatief is.

Toch bleef het ontbrekende deel me dwarszitten en toen we dan eindelijk met onze dozen vol boeken - zonder de encyclopedie - bij Lejo aankwamen, die de bibliotheek van een kringloop beheert en zo AOW'ers zonder pensioen de mogelijkheid biedt om te blijven lezen, vertelde

ik hem het verhaal over mijn ontbrekende deel.

Hij keek me verbaasd aan.

‘Maar dan gaan we dat toch even zoeken’, zei hij.

Dan gaan we dat toch even zoeken?

‘Ja,’ zei hij, ‘op het internet.’

Sindsdien heb ik na jaren een volledige encyclopedie, die ik nooit meer inkijk.

Willem Kuipers

wiewiewie.nl

‘Sfeer van solidariteit is verdwenen’

In ‘Terug van weggeweest’ bespreken we met Volkskrant-collega’s wat ze terug in Nederland aantreffen na een buitenlands correspondentenschap. Vandaag een collega die het hier uiteindelijk voor gezien hield en terugkeerde naar waar hij weggeweest was. Niettemin de brandende vraag: hoe reageert hij op wat in de tussentijd en nadien hier veranderde?

Jan van der Putten voor zijn huis.

Foto Jacques de Jong

JAN VAN DER PUTTEN (80) was nooit in vaste dienst bij *de Volkskrant* en is eigenlijk altijd weggeweest. Na ‘Parijs 1968’ promoveerde hij in Leiden tot classicus op de vroegchristelijke schrijver Arnobius, deed Griekenland ‘op afstand’ (1968-1971), verbleef zonder onderbreking als zelfstandig correspondent in vier landen in Latijns-Amerika (1971-1987), Italië en omgeving (1987-1998) en China (1998-2003). In de loop der jaren werd hij vooral ‘de’ (contract-)correspondent van *de Volkskrant*. Spreekt elf talen. Terug in Nederland verspreidt hij schrijvend en sprekend zijn visie op China. En de visie van China op het Vrije Westen.

Jan van der Putten: ‘Ik werkte nooit op de redactie, ken weinig redacteurs. Waar zij zich mee bezighielden, sprak me nauwelijks aan. Zelf werd ik door allerlei instanties dag en nacht uitgeknepen over Latijns-Amerika, ook als ik in Nederland was.’

Bij jouw terugkomst was de vraag meer wat je in het gehele Vrije Westen aantrof dan specifiek in Nederland.

‘Het was ook geen terugkomen. Nederland was geen referentiepunt. Eerder een nieuwe reis. Thuis spreek ik Spaans met mijn vrouw, mijn hoofd staat niet naar Nederlands nieuws. Ik volg het met een half oog. Geen tijd voor. Ik heb zoveel andere bronnen. Wel lees ik Sheila Sitalsing, dat soort columns. Met fijne, goed geformuleerde meningen.’

Heb jij wel gemerkt dat de mentaliteit hier veranderd is?

‘Zeker. De vogels zijn hondsbrutaal geworden. Ze staan nu zomaar op de snelweg, gaan nauwelijks opzij. Tijdens mijn sabbatical in 1983 hier - Cees Zoon verving mij in Mexico en raakte er vergroeid - viel me één woord op: solidariteit. Ná de spruitjesgeest waaruit ik vertrok, vóór het neo-liberalisme waarin ik terugkwam. Jongeren ontleenden zingeving aan solidariteit met Latijns-Amerikaanse armen en ontrechten.

‘Die sfeer was weg toen ik uit China terugkwam. Ik wist dat het neo-liberalisme opkwam; dat begon al in Chili waar ik nog bij was, bij Pinochet onder invloed van de econoom Milton Friedman. Vandaar brak het door bij mensen als Reagan en Thatcher. China liep er ook mee weg, en komt er nu van terug omdat er door de economische ongelijkheid anders opstand uitbreekt.’

Terwijl hier iedereen dacht, ook via jou, dat het Gele Gevaar afnam door de toenadering tot het Westen.

‘Dit is een van de *Fabels over China*, waarover ik mijn laatste gelijknamige boek schreef. Het was aanvankelijk met China twee stappen vooruit, één achteruit. Om weer de eerste viool te spelen was het Westen nodig. Na de dood van Mao was de Chinese economie kleiner dan de Nederlandse. Dus ook hier werd het ideaal: van krantenjongen tot miljonair. Dat is uitgewerkt; de keizer bepaalt weer alles. En

tegen de keizer kom je niet in opstand. Dan sturen ze je als landverrader naar de gevangenis of het gekkenhuis.’

Onze vraag ‘wat merkte je bij terugkomst’ moeten we omdraaien: wat merkte Nederland van jou toen je terugkwam?

‘Sommigen graptten dat nu ook hier de pleuris wel zou uitbreken zoals overal waar ik kwam. We zouden tijdens de correspondentendagen Pim Fortuyn ontmoeten; hij werd vermoord. Schok! Politieke moorden kon ik relativiseren. Ik ontsnapte zelf ternauwernood aan verschillende moordaanslagen, schietpartijen.

‘Jan van der Pluijm tegen mij: “Het gaat goed hè?” Ik: “Nou Jan, ik heb net een moordaanslag overleefd.” Hij: “O ja, da’s waar ook.” De rellen rond het koningshuis – ik was net even terug – vond ik zó gezellig! Rookbommen! Hanneke Groenteman vroeg mij voor de radio: “Is dit niet het einde van de monarchie?” Ik: “Tuttut, er is niet eens geschoten.” Zij, geschrokken: “Breng ze niet op een idee!” Ik heb, kortom, een andere maat aangeleerd.’

En, heb je dat overgedragen in Nederland?

‘Wat ik wel vaker hoor, is dat ik heb bijgedragen aan de opinie. Wat je als journalist toch wilt. Inzicht verwerven en jouw interpretatie aan andermans denkraam toevoegen.’

◀ Toch horen we bij jou ook nog wel eens dat einde der tijden nabij is.

‘Nou... ik werd vaak als een Cassandra beschouwd. Maar dan bleek het achteraf nóg erger te zijn. Reageerden lezers: “Hou nou eens op over de repressie in Latijns-Amerika”, in de tijd dat die dictaturen burgers bij bosjes vermoordden. Ik dacht: dan maar schrijven over madeliefjes? Nee hoor, ik schreef ook over cultuur, archeologie. Dat trok me als classicus.’

En wat treffen we in 2022 aan op het wereldtoneel?

‘Terugkeer naar een nieuwe koude oorlog. Confrontatie tussen de drie grote mogendheden. West-Europa zoekt de eigen identiteit in die wereld. De dreiging van Poetin en Xi zou stimulans moeten zijn voor een echt verenigd Europa. Het is samen overleven of tegen elkaar worden uitgespeeld. Door een klein incident kan het zomaar uit de hand lopen. We hebben zelden op zo’n idioot moment geleefd.’

Anders dan veel collega’s heb jij een zeer globalistische kijk.

‘Da’s toch mooi, een globaal verband te zien? *De Volkskrant* waarschuwt China voor de laatste keer. Zelfoverschatting: wij zijn de maat aller dingen. China heeft zichzelf altijd als de maat gezien. In Den Haag ontbreekt het inzicht dat het buitenland belangrijker is dan het binnenland.’

Zelf ooit gedacht de politiek in te gaan?

‘Niet echt. Ik leg niet graag rekenschap af aan mensen die van niets weten. Misschien als ik later groot ben. Via andere kanalen leg ik wel verantwoording af. Al jong was ik in linkse, geëngageerde kring dé Jan van der Putten. Mensen zeggen: “Ik volg u al sinds Italië.” Of, een gepensioneerde: “Je bent een ouwe jeugdheld van me.”

Wat was jouw drijfveer om juist naar oorlogsgebieden te gaan?

‘Ik ben er alleen maar terechtgekomen. Oorlogscorrespondent ben ik zeker nooit geweest. Mijn hoogleraar Latijn in Leiden wilde me als opvolger, maar ik wilde geen

classicus meer worden. Dus ging ik vanuit Parijs met Fleur, mijn vrouw toen, naar Latijns-Amerika. Ik heb nog gearzeld of ik naar de TH Delft zou gaan. Ik was in alles goed; sorry, altijd de beste van de klas.’

Het China zoals jij dat hebt meegeemaakt, gaan we daarvan nog wat in Nederland merken?

‘Taiwan kan een rol gaan spelen. Via de kwestie over de naam van het Taiwanese handelskantoor in Litouwen - dat had van China Taipei moeten heten - komt het conflict China-Taiwan ook naar Europa. Europa is solidair met Litouwen. Dat kan ook voor Nederland uitdraaien op een handelsboycot.

‘In de dreigende oorlogsspanning is begrijpen wat je tegenstander ten diepste drijft, het belangrijkste. In al mijn stukjes probeer ik altijd duidelijk te maken dat niets uit de lucht komt gedwaard. China valt terug op zijn geschiedenis, maar manipuleert altijd krachtig.’

Doen wij toch ook? Wij werkten de slavernij weg.

‘Ja. Het verschil is dat China verbiedt over zulk verleden te discussiëren. Als je in een democratie een klootzak kiest, kan je er ook weer vanaf komen. In totalitaire dictaturen kan dat alleen via een opstand. En inderdaad, daarin is het Vrije Westen natuurlijk niet alleen de verdrukte on-

schuld. Het Westen voelt zich nog altijd superieur tegenover China. Wat voor China, dat zichzelf superieur acht, onverdraaglijk is. Als je dat weglacht, maak je fatale fouten waaruit oorlogen kunnen voortkomen.’

Jan van der Putten en Nederland. Geef ons een uitsmijter.

‘De Nederlandse identiteit ben ik een beetje kwijtgeraakt omdat ik hier het belangrijkste deel van mijn leven niet was. Er gaan hier héél beroemde mensen dood van wie ik nog nooit heb gehoord.

‘Ik heb nooit Koot en Bie gezien, al haal ik dat nu wat in. De verloedering in de politiek volg ik wel. Ik ben een beetje identiteitsarm. Ik voel me Nederlander, maar niet zoals mijn burens.

‘Globetrotter? Ja, nog steeds bezig met internationale vraagstukken. Nederland op de kaart is zó minuscuul. Al heeft het, voor zo’n klein volk, veel grote geesten voortgebracht. Nederlanders kom je ook overal ter wereld tegen. In het buitenland lijkt Nederland groter.’

Vaak weet je niet meer wie je moet geloven: de propaganda van het Oosten of van het Westen. Wat zijn jouw bronnen?

‘Ik lees alles, documenteer me goed. Maar ik toets wat ik schrijf toch voornamelijk aan eigen ervaringen, inzichten. De geschiedenis kennen, aan je water aanvoelen. Voorspellen is al lastig, maar nu helemaal, met zóveel variabelen.

‘Als iemand me op hoge toon tegensprekt op sociale media, blijkt dat een propagandist van iets te zijn. Dat ben ik in elk geval niet.’

Help me als classicus nog met één vraag: is het ómikron zoals iedereen zegt of omikron, zoals ik denk?

‘Jij hebt gelijk: O-mikron. Kleine o. Zo simpel is het.’

Maurits Schmidt

Plaatjes en woorden

Televisiejournalistiek en schrijverij. Je kunt schrijven wat je ziet of een plaatje vertonen. Maar ook plaatjes kunnen liegen. Neem een eierdoos met daarop de afbeelding van een idyllisch boeren erf met loslopende kippen. Dan weet je dat de eieren in de doos van kippen komen die leven in paradijselijke omstandigheden. Op de doos ook informatie over de herkomst van de eieren. Een adres.

Het enige wat een televisiejournalist hoeft te doen is naar de boerderij gaan en voor het erf nog even de afbeelding fil-

men van het paradijs. Dan de camera een fractie naar links of rechts draaien en de werkelijkheid laten zien. Geen kippen. De eierdoos liegt. Zo simpel en doeltreffend is soms televisie.

In de krant sprak een verslaggever zijn jaloerse bewondering uit voor het vertoonde filmpje van de doos en de waarheid. Zulks zie je zelden.

De maker van het filmpje zocht de verslaggever op en vroeg hem te gaan samenwerken. Aan een nieuw consumentenprogramma. Het programma begon met de methode van de schrijvende krantenman. Opbellen over een product. Maar dan niet opschrijven wat er geantwoord werd door de telefoon, maar de antwoorden laten horen. Zo deed de tv opeens aan krantenjournalistiek die een beetje bewoog.

Wouter Klootwijk

In memoriam Paul Depondt

Bourgondische Vlaming was gek op boeken

Op 25 januari is collega Paul Depondt overleden, voormalig kunstredacteur en boekenrecensent. Hij was 68 jaar. Willem Kuipers herinnert zich een aimabele en uiterst vakkundige collega.

Paul Depondt begon op 2 januari 1987 als redacteur beeldende kunst bij *de Volkskrant*. Hij volgde Lily van Ginneken op. Ik kende hem niet persoonlijk, maar had wel de stukken gelezen die hij met Piet de Moor voor *Vrij Nederland* schreef. Toen hij bij *de Volkskrant* solliciteerde, wist ik als chef van de kunstredactie meteen: die man moet ik hebben. Ik was ervan overtuigd dat hij in het team paste dat de kunst in *de Volkskrant* ging verheffen. We waren het gezeur van criticiasters als Gerrit Komrij en Karel van het Reve zat. De hoofdredactie aarzelde. Hoofdredacteur Lockfeer en adjunct Vuijsje hadden er moeite mee dat Paul een *Belg* was. Ik niet, integendeel.

Paul kwam in een gespreid bedje. Anna Tilroe die ik van de *Haagse Post* had weten los te weken, Mariëtte Haveman, Els Hoek en Wilma Sütö, die uit de school van Melchior de Wolff waren voortgekomen, vormden een sterk team.

Het schonk Paul de vrijheid om te doen wat hij het liefste deed: de deur uit om mooie stukken te schrijven. De kunstkritiek lag hem minder, maar die kon hij rustig aan zijn 'sterren' overlaten. Het niveau van de beeldende kunst droeg er mede toe bij dat de krant in de achting van spraakmakende Amsterdamse intellectuelen steeg, wat Annet Mooij bevestigde in haar geschiedenis van *de Volkskrant* ('*Dag in dag uit*').

Paul was een aimabel man, hij maakte makkelijk vrienden, hoe dromerig hij soms ook leek. Maar hij was óók een harde werker. Misschien zaten zijn charme en zijn werklust elkaar in de weg en was hij meer met zijn vak in de weer dan met zijn collega's. Daarbij speelde een rol dat hij tussen Amsterdam en Gent heen en weer bleef reizen, want Gent kon hij niet missen, noch zijn vriendin Sonja en zijn zoon Ruud die daar woonden.

Zijn stukken over beeldende kunst waren literaire hoogstandjes die Kees Fens de uitspraak ontlokten dat Paul de beste van de

kunstredactie was. Maar er was ook kritiek. Moest deze bourgondische Vlaming niet eens wat minder krullen trekken en zakelijker schrijven?

Ik was het daar niet mee eens. Ik zag geen verschil tussen 'goed' en 'literair schrijven'. Bovendien was ik het met Paul eens dat schrijven over kunst om evocatie vraagt en minder om een objectief waardeoordeel. Het ging niet zozeer om de vraag of iets *goed* was als wel om de vraag of iets *kunst* was en omdat niemand

Foto Veselina Giorgieva

Paul Depondt tussen zijn boeken.

Foto Sonja van Outryve

weet wat dat is, kunst, kan het schrijven erover niet anders zijn dan een strikt persoonlijk getuigenis van 'gevoel' en 'liefde', meer dan van 'kennis' en 'verstand'.

Karel van het Reve heeft dit dilemma van de objectiviteit in de kunst in zijn geschiedenis van de Russische literatuur onweerlegbaar onder woorden gebracht. Als niemand weet wat literatuur is, hoe kun je er dan de geschiedenis van schrijven?

Het was een plezier om met Paul over zulke onderwerpen van gedachten te wisselen. Dat ging het best bij de Italiaan om de hoek met een karafje Toscaanse vino erbij. Dan bleek dat Paul niet alleen de beeldende kunst in zijn hart had gesloten, maar ook een warme belangstelling koesterde voor andere vormen van kunst, vooral de literatuur, meer specifiek: het boek. Hij was gek op boeken, bijna net zo gek als Michaël Zeeman, die prat ging op zijn kostbare verzameling die op Kees Fens grote indruk maakte. Paul heb ik nooit over zijn boeken horen opscheppen, wat onverlet liet dat zijn thuis – net als van Jorge Luis Borges – de bibliotheek was.

Het lijkt dan paradoxaal – maar niet voor lezers – dat Paul ook graag buiten speelde. Het liefst in Parijs. Daar en elders zocht hij de confrontatie met een werkelijkheid die groter was dan de 'dictatuur van uur en feit' die ons in de dagelijkse praktijk zo beperkt. Zijn reportages toonden het aan. Dan was hij vooral de gretige journalist die het ook zonder kunst kon stellen. Toen met Kerstmis 1989 in Timisoara, Roemenië, de pleuris uitbrak en niemand van de buitenlandredactie beschikbaar was, pakte Paul meteen zijn koffertje. Hij schreef drie prachtige verhalen en bewees daarmee wat een excellent verslaggever hij was.

Ik hield van Paul, en hij van mij. Dat weet ik omdat Paul bij de verkiezing van Pieter Broertjes als opvolger van Harry Lockfeer zijn stem op mij uitbracht. Hij was de enige.

Willem Kuipers

Zie ook: de Volksknar [158](#) en [330](#)